

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

КРЕДИСОВ Вячеслав Анатолійович

УМОВИ ПРАЦІ І ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

08.00.01 - політична економія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ - 1992

Дисертація виконана на кафедрі економіки природничих факультетів Київського університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор НІКОЛЕНКО П.В.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор ВРУБЛЕВСЬКИЙ В.К.
кандидат економічних наук,
доцент КОЛОТ А.М.

Провідна організація - Інститут економіки АН України

Захист відбудеться "11" грудня 1992 р. о 14⁰⁰
годині на засіданні спеціалізованої ради Д 068.18.07 в
Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: 252017,
м.Київ, вул. Володимирська, ауд. 303.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Київського університету ім.Тараса Шевченка / вул. Володимир-
ська, 58/.

Автореферат розісланий "5" листопада 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук,
доцент

ЛЕОНЕНКО П.М.

ДВ 26.219

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь розробленості теми дослідження.

Праця є основою соціально-економічного прогресу суспільства, головним змістом людського буття. Як виршальна умова людського життя, вона є стрижнем усієї системи суспільного виробництва, відтворюючого процесу в цілому, визначає стан і перспективи його ефективності, а в підсумку – динамізм розвитку цивілізації.

Всебічна перебудова життя суспільства знаходиться в повній залежності від відтворюючої діяльності людини, зокрема, від умов трудової діяльності останньої. Починаючи з другої половини 80-х років увага до питань поліпшення умов праці, як до одного з найважливіших факторів динамічного розвитку суспільства і разом з тим процесу підвищення ефективності виробництва, значно підвищилася. Це зумовлено об'єктивною необхідністю подальшого якісного вдосконалення матеріально-технічної бази, організаційних структур управління, демократизації управління, що створює сприятливі практичні можливості для кардинального підвищення темпів і рівня продуктивності праці і розвитку особи. Одночасно послідовність зміни поглядів на роль умов праці в господарському житті суспільства вимагає розгляду умов праці в комплексі, як одного з центральних завдань соціально-економічних досліджень. Досвід індустріально розвинувих країн свідчить, що переваги в економічному розвитку системи краще проявляються там, де створені найбільш сприятливі умови для реалізації потенціалу суспільної праці.

В теорії і практиці господарювання значна увага приділяється проблемам праці, трудовим відносинам, питанням ефективності суспільного виробництва. Вагомий внесок в дослідження означених проблем зробили праці Аганбегяна А.Г., Амоші А.І., Бєсчастного Л.К.,

АНБ ім. В. Стефаніка
АН УРСР

Богині Д.П., Буяна І.В., Борщевського П.П., Врублевського В.К., Воробіної Л.І., Гржегоржевського А.М., Колачової Л.Л., Калініної Н.П., Козака В.С., Комарова В.Ю., Кравневич В.В., Лукінова І.І., Лобанова Н.Д., Макушина В.Г., Нестеренка В.П., Николенка Ю.В., Новикова О.Ф., Новик Л.І., Радаєва В.В., Ракитського Б.В., Рубіна В.С., Черковця В.М., Чумаченка М.Г., Чухна А.А., Хачатурова Т.С., Шаталіна С.С., Єременка Ю.В. та інших вчених. В них аналізуються теоретичні і методологічні питання вдосконалення управління умовами праці, планування, оцінки ефективності, економічного обґрунтування заходів щодо поліпшення умов праці та ряд інших. Проте, існуючі в нашому суспільстві відмінні, часом навіть взаємовиключні уявлення, тлумачення щодо шляхів суспільно-економічного прогресу, форм і методів господарювання, позначилися на підходах до дослідження умов праці.

Так, протягом тривалого часу політико-економічні дослідження виробничих умов праці не посідали пріоритетне становище і велись часто-густо у відриві від аналізу проблем соціально-економічних умов праці. Зокрема, питання класифікації, що формують цілісну систему елементів умов праці, суперечливий вплив науково-технічного прогресу на різноманітні сторони умов праці і деякі інші аспекти цієї виключно важливої проблеми протягом тривалого часу лишаються дискусійними і недостатньо розробленими. Це позбавляє практику суттєвих методологічних орієнтирів, зокрема, при реалізації курсу економічної політики на всебічне підвищення ефективності виробництва. Оскільки ця ефективність суттєво залежить від умов праці, то актуальним є політекономічний аналіз її в комплексі, у взаємозв'язку з практичним вирішенням проблем радикального вдосконалення і поліпшення виробничих і соціально-економічних умов праці. Але кваліфікація працівників, продуктивність праці,

Українська Академія Наук
Інститут економіки та соціальних досліджень
Київ

зацікавленість роботою, її результатами в підсумку забезпечують ефективність виробництва за рахунок підвищення ступеня задоволення людиною своєю діяльністю, умовами праці і життя.

Слід підкреслити, що за умов складної і достатньо довготривалої історії, дослідження з проблем умов праці є необхідними і актуальними на кожному етапі розвитку людського суспільства. Історичний досвід свідчить, що категорія "умови праці" постійно доповнюється і розширюється в зв'язку зі змінами в галузі трудових відносин, що знайшло своє втілення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. До останніх слід віднести роботи Бобіц-жа Г., Лікоона П., Лонга Р., Мактрегори Д., Мондана Я., Мейо Е., Маккобі М., Тейлора Ф., Тітмасса Р., Бадена Дж., Херцберга Ф., Хеммонда Б. та інших вчених.

Оскільки, на нашу думку, дослідження зарубіжних вчених вітчизняною політико-економічною наукою недооцінювались, то актуальним завданням є усунути цю ваду. Особливо це стосується аналізу загальноекономічних процесів, порівняння явищ і закономірностей розвитку виробничих відносин в різних країнах. Слід відзначити, що теоретичні, політекономічні аспекти умов праці, дослідження яких відокремлено велись вітчизняними і зарубіжними вченими, тепер вимагають більш поглибленого аналізу з загальноекономічних, загальнометодологічних позицій. Саме ці підходи були використані автором цього дисертаційного дослідження.

Актуальність політико-економічного аналізу зазначених проблем зростає в сучасних умовах, коли взято курс на формування умов і розробку найбільш ефективних шляхів становлення і розвитку ринкової економіки.

Теоретична і практична значущість проблеми, недостатня розробка її різних аспектів, дискусійність багатьох положень зумови-

ли вибір теми, постановку мети і завдань, а також структуру дисертаційного дослідження.

Мета дослідження полягає в поглибленні політико-економічного аналізу умов праці і їх впливу на ефективність суспільного виробництва в умовах формування ринкової економіки в Україні. Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі поставлені такі конкретні завдання:

- розкрити в політико-економічному плані методологічні основи дослідження умов праці;

- дослідити генезис і політико-економічний зміст теорій умов праці в контексті з розвитком виробництва;

- проаналізувати елементи виробничих і соціально-економічних умов праці і їх вплив на ефективність суспільного виробництва;

- визначити шляхи підвищення ефективності виробництва на базі радикального вдосконалення якісного перетворення умов праці в процесі переходу України до ринку.

Теоретичною і інформаційною основою дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних економістів, документи уряду і законодавчі акти парламенту країни. В роботі використані дані органів державної статистики, періодичної преси, соціологічних досліджень, матеріали конференцій, нарад і семінарів.

Наукова новизна роботи полягає в досягненні таких результатів:

- поглиблено теоретико-методологічне розуміння змісту умов праці як політекономічної категорії. Умови праці визначені в якості категорії, що відображає відносини не тільки між людиною і технікою, але й між нею і суспільством. Тим самим важливою методологічною точкою дослідження умов праці визначені два органічно взаємопов'язані аспекти - виробничий і соціально-економічний;

- здійснена систематизація виробничих і соціально-економічних умов праці, дана нова класифікація їх елементів. Соціально-економічні умови праці подані в дисертації, як такі, що складаються з двох блоків: безпосередньо зв'язаних з трудовою діяльністю /можливість одержати освіту, застосувати свої знання і здібності, підвищити кваліфікацію, відношення до виробництва, заробітна плата, як визнання результатів роботи і т. ін./ і зв'язаних з трудовою діяльністю непрямо, опосередковано/ самостійність вибору професії, реальна можливість участі в громадсько-політичному житті суспільства і різноманітності дозвілля, розвитку національних звичаїв і традицій, можливість реально використати зарплату і т.д./;

- вивчено вплив умов праці на розвиток виробництва і розкрита перетворююча роль людини у створенні якісно нових умов праці і підвищенні ефективності виробництва;

- показано механізм взаємодії різноманітних елементів умов праці і факторів виробництва з урахуванням досягнень науки і техніки, існуючого господарського механізму, екологічного і політичного стану суспільства, який склався на даний момент;

- визначені шляхи підвищення ефективності виробництва на основі вдосконалення умов праці в період переходу України до ринкової економіки. Якщо спочатку процеси демократизації, становлення політичного і економічного суверенітету раніше центрально-керованого суспільства ведуть навіть і до погіршення умов відтворення робочої сили, скорочення робітників і числа працюючих, зниження в цілому ефективності виробництва, то надалі ситуація може позитивно змінюватися. Ринок впливає на людські потреби і соціальні цінності, в тому числі і на їх структуру, посилює стимулюючу роль як матеріальних, так і нематеріальних факторів виробництва,

підвищуючи ефективність останнього. Поліпшення при цьому всіх аспектів умов праці своєю зворотною дією також спрямоване на підвищення ефективності виробництва, функціонування ресурсів процесу відтворення.

Практичне значення і апробація роботи. Основні положення і висновки дисертаційної роботи можуть служити базою для подальших політико-економічних досліджень в галузі умов праці, використовуватися для розробки практичних рекомендацій по підвищенню ефективності суспільного виробництва. Підсумки дисертаційного дослідження можна також застосовувати при розробці або вдосконаленні законодавчих актів в Україні, що регулюють процеси трудової діяльності. Одержані результати можуть бути використані і для вдосконалення навчального процесу у викладанні економічної теорії і історії економічних вчень.

Положення і висновки дисертаційної роботи доповідалися на республіканських науково-практичній конференції "Теорія і практика перебудови господарського механізму" /Київ, 1990/ і науково-методичній конференції "Індивідуалізація навчання студентів соціально-політичним наукам в умовах демократизації вищої школи" /Харсон, 1991/, були обговорені на кафедрі.

Мета та матеріали аналізу зумовили таку структуру роботи:

Глава I. Методологічні основи аналізу умов праці.

§ 1. Умови праці як об'єкт політико-економічного аналізу.

§ 2. Генезис теорій умов праці.

Глава II. Умови праці в системі суспільного виробництва.

§ 1. Виробничі умови праці і їх розвиток.

§ 2. Удосконалення соціально-економічних умов праці.

§ 3. Відтворення умов праці в процесі становлення ринкової економіки і підвищення ефективності процесу виробництва.

II. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РОБОТИ

Соціально-економічна сутність праці і її умов насамперед визначається її місцем в загальній структурі людської і, зокрема, відтворюючої діяльності. Саме тому дисертаційне дослідження розпочинається з політекономічного аналізу функцій праці, як таких, що найповніше передають її сутність.

Аналіз функцій праці дозволив рангувати, розчленовувати їх у відповідному порядку зростання значення в суспільному прогресі. По-перше, праця, як необхідна умова створення духовних і матеріальних благ, збільшення і помноження суспільного багатства. По-друге, праця як основа формування різноманітних відносин всього суспільного устрою. По-третє, праця як міра розподілу і перерозподілу народного багатства в інтересах інтенсифікації процесів відтворення, підвищення життєвого рівня населення.

Автор виходить з тієї теоретико-методологічної позиції, що праця, будучи суспільним явищем, є одночасно інтегральною, синтезуючою категорією, яка складається із цілого ряду узагальнюючих понять. Одним із цих понять, що виражає інтегральний характер категорії "суспільна праця", є поняття "умови праці". Під умовами праці він розуміє складне суспільне явище, що виникає внаслідок впливу багатьох взаємоз'язаних факторів соціально-економічного, організаційного і природного характеру і впливає на здоров'я, працездатність трудівника, на відношення до праці, її ефективність, на рівень життя і соціального розвитку людини.

Політико-економічна наука в трактуванні категорії "умови праці" розрізняє виробничі і соціально-економічні умови трудової діяльності. Як правило, під виробничими умовами праці маються на увазі ті умови, які включають в себе фактори виробничого середовища, впливають на стан здоров'я і працездатність людини. Дисер-

тант в основному поділяє існуючі погляди на виробничі умови праці, згідно яких людина в процесі праці знаходиться у двоїстому стані, тобто поєднує в собі якості фактора виробничих сил і суб'єкта виробничих відносин. Під соціально-економічними умовами праці маються на увазі фактори, які впливають на продуктивність, плодотворність праці, рівень життя і ступінь соціального розвитку людини.

В дисертації висувається і аргументується положення, що соціально-економічні умови праці структурно складаються з двох блоків: перший – визначений безпосередньо трудовою діяльністю; другий – не зв'язаний прямо з трудовою діяльністю, але такий, що суттєво впливає на відтворення робочої сили, трудовий потенціал суспільства.

Перший блок, на думку автора дисертаційного дослідження, включає:

- практичну можливість застосовувати свої знання, досвід, творчі здібності;
- відносини з товаришами, колегами по спільній праці, діяльності;
- ступінь поваги професії, рівень її привабливості, престижності;
- користь, яку робота приносить суспільству;
- заробітну плату як інструмент реального відображення індивідуальної діяльності в суспільному виробництві, як визнання результатів її суспільством;
- задоволення своєю працею;
- систему морального стимулювання праці суспільством;
- процес формування ціннісних орієнтацій працівника;
- відповідність обраної професії здібностям кожного конкретного трудівника;

- реальну можливість одержання працівником освіти, підвищення кваліфікації професійного рівня;
 - діяльність профспілок по захисту інтересів трудящих та ін.
- Другий блок запропонованої структури включає:
- ступінь самостійності працівника при обранні професії;
 - можливість реально отоварити одержану зарплату, трудові заощадження;
 - забезпечення участі в громадсько-політичному житті суспільства;
 - систему заходів суспільства щодо захисту грошових походів населення від інфляції;
 - галузі і ланки соціальної інфраструктури;
 - створення необхідної бази для розвитку національних традицій, звичаїв;
 - упевненість в нормальних умовах життя своєї сім'ї;
 - ефективність системи охорони здоров'я;
 - можливість різноманітності дозвілля, відпочинку, всебічного фізичного і духовного розвитку особи.

Методологія дослідження виробничих і соціально-економічних умов праці є спільною не тільки для різних економічних систем, але й, на думку автора, для матеріального і духовного процесу праці, хоча, безперечно, останній має свою специфіку.

В дисертації відзначається, що не статика, навіть у всій її різноманітності, а, насамперед, динаміка найважливіша при теоретичному аналізі складного об'єкту, явища, процесу соціально-економічного життя, в тому числі і умов праці. Шукати ж її потрібно в діалектичній суперечності, яка являє собою універсальний, загальний рух розвитку виробничих і соціальних об'єктів. В зв'язку з цим, серед суперечностей, що лежать в основі розвитку умов праці, пошукувачем вичленюється суперечність між особистізними

і матеріально-речовими умовами праці. Зроблено висновок, що вказана суперечність відбиває динаміку предметно-перетворюючої діяльності економічної системи. На думку автора дисертаційного дослідження, особистісні умови праці виступають суб"єктом, а матеріально-речові - об"єктом у даній суперечності. В процесі взаємодії суб"єкт являє собою діяльне, активне починання, яке реалізує свої цілі, об"єкт - це головним чином пасивна сторона. У вказаній взаємодії об"єкт прагне зберегти свою форму, а суб"єкт - доцільно перетворити її.

В роботі, яка реферується, формулюється висновок, що при розробці методології дослідження умов праці, практично всі їх моменти становлення і функціонування в процесі відтворення необхідно розглядати через призму конкретно-історичних умов, як такі, що детермінуються суспільним способом виробництва. Отже, виявлення тих чи інших рис, специфіки, особливостей виробничих і соціально-економічних умов праці може бути відмінним, хоча підходи до дослідження вказаних умов праці в окремо взятих економічних системах в ракурсі різних історичних епох можуть бути схожими. На думку автора, вказане явище може знаходити підтвердження в теоріях умов праці безвідносно до країн і до часу їх виникнення, що тим самим відображає утвердження в латвійській економічній науці нового загальнолюдського мислення. Тому в дисертації здійснений історико-економічний аналіз генезису теорій умов праці в різних країнах минулих століть і особливо нинішнього, двадцятого століття. Звертання до праць економістів різних епох, не виключаючи і сучасних зарубіжних досліджень, дозволило автору повніше проаналізувати динамічний і суперечливий розвиток елементів виробничих і соціально-економічних умов праці в їх органічному взаємозв'язку і визначити практичні шляхи, перспективу їх подальшого всебічного вдосконалення.

Виробничі умови праці є найважливішою характеристикою процесу виробництва і синтезують складну взаємодію різноманітних якісних особливостей виробничого середовища. Необхідними ж факторами процесу виробництва незалежно від його суспільної форми є робоча сила і засоби виробництва – знаряддя праці і предмети праці.

Роль цих факторів у виробничому процесі різна, але однаково важлива. Вирішальне значення у виробництві належить особистому фактору, проте рівень розвитку індивідуальної і сукупної робочої сили, її продуктивність, міра оволодіння природним потенціалом залежать від створених людиною засобів виробництва, від техніки і технології, що застосовується, організації виробничого процесу на кожному робочому місці, від методів управління, які використовуються на виробничих ділянках. Виробничі умови праці, або іншими словами, умови праці на рівні підприємства, об'єднання містять в собі все виробниче середовище, котре функціонує через працю людини і впливає на здоров'я, працездатність і розвиток особистості працівників.

За своєю структурою виробничі умови класифікуються згідно таких груп їх елементів:

1. Матеріально-речові: рівень механізації і автоматизації, фондо- і енергоозброєність праці; стан основних виробничих фондів, використання нових технологій, відповідність знарядь праці вимогам світового і вітчизняного науково-технічного прогресу, ергономіки, екології.

2. Особистісні: фізичне навантаження, нервово-емоційна напруга, темп, ритм роботи, режим праці, відпочинку і дозвілля, можливість прояву творчих здібностей, хисту, інтелектуального потенціалу, відповідність кваліфікаційного і професійного рівня робочо-

му місцю, яке посідається.

3. Санітарно-гігієнічні, виробничо-побутові і естетичні: виробничий мікроклімат, рівень освітленості, заповненості, загазованості, шуму, вібрації, різного роду випромінень, радіації, забезпеченість побутовими приміщеннями для вживання їжі, наявність засобів особистої гігієни, зручність і гігієнічність робочого одягу, інтар"ер робочих приміщень тощо.

4. Організаційні і соціально-психологічні: організація роботи в кожній виробничій ланці, способи і методи управління виробничим процесом на робочому місці, характер взаємовідносин в робочому колективі.

В дослідженні, яке реферується, акцентується, що наведена класифікація відбиває пошук комплексного підходу до аналізу виробничих умов праці, як до проблеми, що вимагає пильної уваги і детального вивчення. Накреслені напрями політекономічного, загальнотеоретичного дослідження, на думку автора дисертації, мають не тільки методологічне значення, але й реальне практичне застосування у справі підвищення ефактивності суспільного виробництва, прискорення темпів науково-технічного прогресу в народному господарстві.

В дисертаційній роботі відзначається, що під впливом науково-технічного прогресу матеріально-речові фактори відіграють вирішальну роль в удосконаленні і поліпшенні виробничих умов праці. Як дозвело проведене автором дослідження проблем виробничих умов праці, найвищі вимоги в процесі трудової діяльності робітники висувають саме до матеріально-речової сторони умов праці. В зв'язку в цим, в роботі формулюється і теоретично обгрунтовується висновок, що засоби виробництва, насамперед, знаряддя праці, за своєю сутністю визначають - різном розв'язку, технічними і економіч-

ними параметрами, відповідністю особистому фактору є не тільки матеріальною основою поліпшення умов праці, але й показником рівня їх розвитку, одним із критеріїв стану виробничих умов на тому чи іншому історичному етапі розвитку продуктивних сил.

Дослідження виробничих умов праці дало змогу дійти до висновку, що майбутнє їх зв'язане з поступальним розвитком в таких напрямів:

по-перше, з радикальною і послідовною зміною традиційних технологій, створенням принципово нових умов для трудової діяльності людей. Як приклад, в роботі розглянута ергономіка, яка при відносно невеликих затратах коштів на її розробку, дає позитивний результат;

по-друге, суттєвим оздоровленням виробничого середовища, реальним, а не таким, що декларується, вирішенням екологічних проблем;

по-третє, комплексним удосконаленням організаційно-психологічних факторів.

Розвиток виробничих умов праці за вищевказаними факторами, вважає дисертант, дозволять не тільки активізувати творчу віддачу трудівника, але й підвищити в цілому ефективність суспільної праці.

В дисертації висловлюється думка про необхідність виділення соціально-економічних умов праці в самостійний об'єкт вивчення. Автор вважає, що це зв'язано з такими основними причинами: під впливом науково-технічного прогресу відбуваються кардинальні зміни не лише в процесі виробництва і організації праці, але й в соціальній сфері суспільства, в тому числі в побуті працівників, в динаміці їх освітніх, культурних і інших потреб; підвищення ефективності виробництва нерозривно зв'язано з оптимізацією еколого-

тання людського потенціалу, розвитком творчого початку особистості, для чого об'єктивно необхідні такі умови праці і життя, які б сприяли всебічному вдосконаленню трудяшого – головної продуктивної сили суспільного прогресу.

Додержуючись вже виробленого методологічного підходу про поділ соціально-економічних умов праці на дві групи факторів, тобто тих, які безпосередньо визначаються трудовою діяльністю і тих, які з нею прямо не зв'язані, в роботі теоретично обґрунтовується правомірність такого поділу, детально розглядається структура кожної з цих груп, їх взаємозв'язок, шляхи використання в умовах становлення ринкової економіки. Автор дисертації додержується тієї методологічної позиції, що для першої групи факторів соціально-економічних умов праці особливе значення має ціннісна орієнтація. Певна система цінностей визначає той чи інший напрямок поведінки людини, регулює конкретні вчинки, дії і їх осмислення. Проте могутнім регулятором трудової діяльності, фактором підвищення суспільного виробництва, як вважає пошукувач, соціальні цінності стають лише тоді, коли вони дійсно усвідомлюються суб'єктом праці, внутрішньо сприймаються ним, інакше кажучи, є предметом його ціннісних орієнтацій.

В дисертації особлива увага звертається на оплату праці як на один із суттєвих стимулюючих факторів соціально-економічних умов праці. В країнах з розвинутим здоровим ринковим механізмом господарювання оплата праці опосередковує процес перетворення інтересів колективів і окремих працівників в рушійну силу економічного розвитку. Ціна, прибуток підприємства в цих країнах – основні економічні важелі, що регулюють трудову діяльність колективу, а, значить, і трудову поведінку окремих його членів. Ці колективні стимули впливають на поведінку працівників більш опосередковано

порівняно з такими стимулами, як фонд заробітної плати і фонд матеріального заохочення в планових економічних системах.

В дисертації підкреслюється, що перехід України до ринку, ширше використання економічних важелів господарювання вимагають дальшого посилення мотивації продуктивної, високоякісної праці. В свою чергу, це мусить відбитися і в посиленні стимулюючої ролі оплати праці, науково-обґрунтованій диференціації грошових доходів працівників.

Одночасно, як відзначає пошукувач, в період переходу до ринкових методів господарювання актуальним стає і освітній фактор соціально-економічних умов праці. Останній тісно пов'язаний з раціональним використанням працездатного населення, з введенням в господарську практику, в буденний лексикон таких понять, як "ринок праці", "безробіття", "повна зайнятість", "регулювання зайнятості" та ін. Підвищення ефективності суспільної праці безпосередньо залежить від системи освіти, що склалася, яка визначає рівень розвитку інтелектуального потенціалу суспільства. Досвід фірм США, ФРН, Японії та інших індустріально розвинутих країн, які досягли великих успіхів, свідчить, що витрати на підвищення кваліфікаційного і освітнього рівня працівників - найефективніший вид капіталовкладень. В Україні ж, як і в колишньому СРСР в цілому, на середній рівень освіченості сукупного працівника затрачується 9,8 років, на той час, як аналогічний показник в США рівняється 14, Японії - 15. 28-е місце за рівнем освіти, яке посідав колишній СРСР згідно даним ЮНЕСКО, свідчить про складну ситуацію в цій галузі.

В роботі акцентується, що перехід до ринкового господарства може загострити проблему використання висококваліфікованих кадрів, тому що система освіти знаходиться на бюджетному фінансуван-

ні і неспроможна повністю задовольнити потреби економіки в таких кадрах. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може стати розширення, безперечно, в певних межах, платної підготовки кадрів.

Крім того, ефективність суспільної праці залежить від психологічного фактора умов праці. В дисертації розглядається вся різноманітність його прояву: взаємовідносини в колективі, робота за здібностями, громадське визнання значущості і результатів роботи та інші аспекти. Автор робить висновок, що підвищення ефективності виробництва не обмежується вузькогосподарськими матеріальними рамками, такими, зокрема, як економія затрат, а обов'язково повинно включати соціальні аспекти. Рівень праці в цьому випадку виступає матеріальною основою для розв'язання діалектичної суперечності між економічною і соціальною ефективністю.

В дисертаційній роботі проаналізована також група факторів соціально-економічних умов праці, що не зв'язані прямо з трудовою діяльністю, але які суттєво впливають на відтворення робочої сили, трудового потенціалу народного господарства.

Аналіз цих факторів показав, що вони є складним утворенням, яке має економічну, соціологічну, політичну, соціально-психологічну, побутову та іншу спрямованість. Відтворення цих умов, їх вплив на ефективність виробництва, процес відтворення в цілому належать великою мірою від стану суспільства, від економічної системи, що існує в ньому. Перехід вітчизняної економіки до цивілізованого ринку ставить нові вимоги до відтворення умов праці. У виконанні їх - запорука підвищення творчої віддачі кожного працівника, підвищення ефективності суспільного виробництва.

На основі проведеного автором дослідження викладені теоретичні висновки і практичні рекомендації щодо подальшого вдосконалення ефективності розвитку виробництва.

Ш. ПУБЛІКАЦІІ АВТОРА ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми рынка и рабочей силы при социализме // В сб.:
Комплексы социального и территориального планирования в АСНР. -
К., 1990. - 0,5 п.л. /в соавторстве/.

Значение исследования условий труда на этапе перестройки
хозяйственного механизма // Тезисы материалов конференции "Теория
и практика перестройки хозяйственного механизма". - К., 1990. -
Ч.І. - 0,1 п.л.

Условия труда в механизме функционирования современной
экономической системы // В сб.: Повышения эффективности труда на
этапе радикальной перестройки экономики. - К., 1990. - 0,3 п.л.

Методологічні основи дослідження умов праці // У зб.: Сус-
пільне виробництво та інфраструктура: Наукові дослідження аспі-
рантів. - К., 1991. - 0,5 др. ар.

Підп. до друку 26.ІС.92. Формат 60x84/16. Папір друк. Офс.
друк. Ум.-друк. арк. 1,04. Ум.фарб.-відб. 1,04. Обл.-вид.арк.
0,9. Тираж 100 прим. Зам. 301. Безкоштовно.

Підготовлено і віддруковано в Інституті математики АН України
252601 Київ 4, МСП, Вул. Терещенківська, 3.

169/100

of 26.319

AB 26.319